درختچه پنج انگشت (Vitex agnus-castus)

ایستگاه تحقیقات گیاهان دارویی زرآباد الموت قزوین

محقق: مهندس قاسم قراگوزلو

گیاه پنج‌انگشت با نام علمی Vitex agnus-castus از خانواده نعنائیان است و با عنوان «گیاه زنان» نیز شناخته می‌شود. این گیاه در ارتفاع ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ متر از سطح دریا در منطقه الموت مشاهده شده است.

ویژگی‌ها و کاربردهای گیاه پنج‌انگشت

میوه گیاه پنج‌انگشت دارای ترکیبات گیاهی مختلفی است و در طب سنتی برای کاربردهای گوناگون مورد استفاده قرار گرفته است. این گیاه به‌ویژه در فرآورده‌های گیاهی مرتبط با اختلالات چرخه قاعدگی و علائم پیش از قاعدگی مورد توجه قرار دارد.

در برخی منابع، از فرآورده‌های حاصل از این گیاه برای کمک به تنظیم چرخه قاعدگی و کاهش برخی علائم مرتبط با دوره پیش از قاعدگی و یائسگی استفاده شده است. با این حال، میزان اثربخشی و نحوه مصرف فرآورده‌های دارویی آن باید بر اساس شواهد علمی، نوع فرآورده و نظر متخصص تعیین شود.

از گیاه پنج‌انگشت، فرآورده‌های دارویی و مکمل‌های مختلفی تولید می‌شود که از جمله آنها می‌توان به فرآورده‌هایی با نام‌های PMS Pause، Vitagnus، Femodin و Agnugol اشاره کرد. این محصولات حاوی عصاره یا ترکیبات فرآوری‌شده گیاه هستند و مقدار ماده مؤثره آنها بسته به نوع محصول متفاوت است.

در گذشته، به دلیل باورهای سنتی درباره تأثیر این گیاه بر کاهش میل جنسی، نام‌هایی مانند «درخت عصمت و پاکدامنی» یا Chaste Tree برای آن به کار برده می‌شد. این باور تاریخی، بخشی از پیشینه فرهنگی و کاربرد سنتی گیاه محسوب می‌شود.

ظرفیت‌های صنعتی و دارویی

گیاه پنج‌انگشت تنها به‌عنوان یک ماده اولیه گیاهی مورد توجه نیست، بلکه می‌تواند در فرآوری محصولات مختلف دارویی، مکملی و بهداشتی مورد استفاده قرار گیرد.

مهم‌ترین زمینه‌های کاربرد آن عبارت‌اند از:

- صنایع دارویی و مکمل‌ها: تولید عصاره، کپسول، قرص و پودرهای استانداردشده.
- صنایع غذایی و نوشیدنی: استفاده از عصاره یا ترکیبات گیاه در برخی فرآورده‌های گیاهی و نوشیدنی‌های سلامت‌محور.
- محصولات آرایشی و بهداشتی: استفاده از ترکیبات گیاهی آن در برخی محصولات طبیعی.
- تحقیقات و توسعه: بررسی ترکیبات فعال، مکانیسم‌های اثر و توسعه فرآورده‌های استاندارد و پایدار.

از دیدگاه صنعتی، استانداردسازی ماده اولیه، تعیین میزان ترکیبات فعال و کنترل کیفیت عصاره‌ها از عوامل مهم در تولید فرآورده‌هایی با عملکرد یکنواخت و قابل تکرار است.

فرآورده‌های حاصل از گیاه پنج‌انگشت

۱. عصاره مایع یا قطره

عصاره مایع یکی از اشکال فرآوری‌شده گیاه پنج‌انگشت است. مقدار و نحوه مصرف آن باید بر اساس غلظت فرآورده، دستور درج‌شده روی محصول و نظر متخصص تعیین شود.

۲. پودر یا میوه خشک

میوه خشک و آسیاب‌شده گیاه می‌تواند به‌عنوان ماده اولیه برخی فرآورده‌های گیاهی مورد استفاده قرار گیرد. میزان مصرف باید متناسب با نوع فرآورده و شرایط فرد تعیین شود.

۳. کپسول و قرص استانداردشده

کپسول‌ها و قرص‌های حاوی عصاره استانداردشده، یکی از شکل‌های رایج فرآوری این گیاه هستند. مقدار مصرف این فرآورده‌ها بر اساس میزان ماده مؤثره و دستور تولیدکننده تعیین می‌شود.

۴. فرآورده‌های ترکیبی

عصاره یا پودر پنج‌انگشت ممکن است در برخی فرآورده‌های ترکیبی همراه با سایر گیاهان دارویی مورد استفاده قرار گیرد. ترکیب و میزان مصرف این محصولات باید بر اساس فرمولاسیون استاندارد و نظر متخصص تعیین شود.

نکات مهم درباره مصرف

مصرف فرآورده‌های گیاهی نیز مانند سایر فرآورده‌های دارویی نیازمند توجه به مقدار مصرف، کیفیت محصول و شرایط فردی است.

- از مصرف خودسرانه و بیش از مقدار توصیه‌شده خودداری شود.
- زنان باردار و شیرده و افرادی که بیماری‌های زمینه‌ای یا اختلالات هورمونی دارند، پیش از مصرف با پزشک یا متخصص مربوط مشورت کنند.
- در صورت بروز حساسیت یا علائم غیرمعمول، مصرف فرآورده متوقف و موضوع با متخصص بررسی شود.
- استفاده از فرآورده‌های استاندارد و دارای مجوز، به‌ویژه در محصولات دارویی و مکملی، اهمیت دارد.
- مقدار و مدت مصرف باید بر اساس نوع فرآورده و میزان ترکیبات مؤثره آن تعیین شود.

توجه: مطالب مربوط به خواص و نحوه مصرف این گیاه نباید جایگزین تشخیص یا توصیه پزشکی شود. همچنین دوز مصرفی نمی‌تواند برای همه فرآورده‌ها یکسان باشد و به غلظت عصاره و استانداردسازی محصول بستگی دارد.

اقدامات انجام‌شده در استان قزوین

ایستگاه تحقیقات گیاهان دارویی زرآباد الموت قزوین، با توجه به مشاهده و پراکنش محدود این درختچه در منطقه الموت، نسبت به کشت و نگهداری گیاه پنج‌انگشت در این ایستگاه اقدام کرده است.

این اقدام با هدف حفظ و نگهداری این گونه ارزشمند، بررسی ظرفیت‌های آن و فراهم کردن امکان مشاهده و آشنایی علاقه‌مندان با گیاهان دارویی منطقه انجام شده است.

ظرفیت موجود در ایستگاه تحقیقات گیاهان دارویی زرآباد می‌تواند زمینه‌ای برای مطالعات بیشتر درباره سازگاری، تکثیر، کشت، فرآوری و ظرفیت اقتصادی گیاهان دارویی منطقه الموت فراهم کند.